

Preporuka CM/Rec(2025)2 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa unapređenjem mentalnog zdravlja zatvorenika i osoba pod probacijom i upravljanjem njihovim mentalnim poremećajima

*(usvojio Komitet ministara 26. februara 2025.
na 1520. sastanku Zamjenika ministara)*

Komitet ministara, prema odredbama člana 15.b Statuta Vijeća Evrope (ETS No. 1);

Imajući na umu Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (ETS No. 5) i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava;

Imajući na umu Evropsku konvenciju o sprečavanju mučenja, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (ETS No. 126), rad koji obavlja Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), a posebno standarde koje je Komitet razvio u 3. Općem izvještaju o aktivnostima CPT-a u pogledu mentalnog zdravlja osoba u pritvoru ili zatvoru;

Zadržavajući naglasak na jednakom pristupu zdravstvenoj zaštiti kako je navedeno u Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića u pogledu Primjene biologije i medicine: Konvencija o ljudskim pravima i biomedicini (ETS No. 164);

Pridajući posebnu važnost principu jednakosti njege osoba sa mentalnim poremećajima u kaznenim ustanovama koja je ponovljena u članu 35. Preporuke Komiteta ministara Rec(2004)10 vezano za zaštitu ljudskih prava i dostojanstva osoba sa mentalnim poremećajima;

Nadovezujući se na Preporuku Rec(2006)2-rev o Evropskim zatvorskim pravilima i Preporuku Rec(98)7 vezano za etičke i organizacijske aspekte zdravstvene zaštite u zatvoru, a obje sadrže detaljne odredbe o pružanju zdravstvene zaštite, uključujući zaštitu mentalnog zdravlja zatvorenika;

Nadovezujući se dalje na Preporuku CM/Rec(2010)1 Vijeća Evrope o probacijskim pravilima i Preporuku CM/Rec(2017)3 o Evropskim pravilima o mjerama i sankcijama u zajednici, a obje naglašavaju dužnost probacijskih službi da poštuju ljudska prava osoba kojima su izrečene mjere i sankcije u zajednici, te da osiguraju da se, prilikom planiranja i obavljanja svojih intervencija, dužna pažnja posvećuje dostojanstvu, zdravlju, sigurnosti i dobrobiti takvih osoba;

Naglašavajući Preporuku CM/Rec(2008)11 o Evropskim pravilima za maloljetne počinioce krivičnih djela kojima su izrečene mjere ili sankcije u svim pitanjima koja se tiču djece mlađe od 18 godina;

Osvrćući se na principe vodilje i preporuke koje proističu iz nalaza sadržanih u Bijelom dokumentu Vijeća Evrope u vezi sa vođenjem osoba sa poremećajima mentalnog zdravlja u zatvorima i probacijskim službama (CM(2023)3-add);

Preporučuje vladama država članica:

- da se vode u svom zakonodavstvu, politikama rada i praksi odredbama sadržanim u dodatku ove preporuke;
- da osiguraju da ova preporuka i njen memorandum sa pojašnjenjem budu prevedeni i što je moguće šire podijeljeni zainteresiranim, a posebno sudskim organima, zatvorskim i probacijskim osobljem, osobljem koje brine o mentalnom zdravlju i pojedinačnim zatvorenicima i osobama pod probacijom.

Dodatak Preporuci CM/Rec(2025)2

Dio I – Obim i opći principi

Obim

1. Ova preporuka odnosi se na unapređenje i zaštitu mentalnog zdravlja, te na upravljanje mentalnim poremećajima zatvorenika i osoba pod probacijom, od strane organa vlasti koje u domaćim zakonima snose odgovornost za zdravstvenu zaštitu, ili bilo koji aspekt takve njege vezan za mentalno zdravlje zatvorenika i osoba pod probacijom, neovisno o specifičnoj agenciji koja pruža takvu njegu.
- 2.1. Ova preporuka odnosi se na punoljetne zatvorenike i osobe pod probacijom.
- 2.2. Ako se, izuzetno, djeca ispod 18 godina starosti drže u zatvoru za odrasle, ova preporuka odnosi se na njih zajedno sa svim drugim odredbama osmišljenim da zaštite mentalno zdravlje djece u zatvoru.
3. U svrhu ove preporuke, "zatvorenici" su osobe koje se nalaze na izvršenju zatvorske kazne i na koje se odnose odredbe Evropskih zatvorskih pravila (Preporuka Rec(2006)2-rev).
4. U svrhu ove preporuke, "osobe pod probacijom" su osobe pod probacijom kako je definisano u Evropskim probacijskim pravilima (Preporuka CM/Rec(2010)1).
5. Zatvorenici i osobe pod probacijom sa mentalnim poremećajima su osobe koje imaju klinički značajne poremećaje u svojoj spoznaji, regulaciji emocija ili ponašanju.

Opći principi

6. Zatvorenici i osobe pod probacijom trebaju odmah dobiti podršku i njegu koju trebaju kako bi održali, zaštitili i unaprijedili svoje mentalno zdravlje, uz poštovanje njihovog ljudskog dostojanstva.
7. Zaštita mentalnog zdravlja treba uzeti u obzir gender (rod) i kulturološke faktore koji mogu utvrditi potrebe zatvorenika i osoba pod probacijom.
8. Zatvorenici i osobe pod probacijom trebaju imati pristup zaštiti mentalnog zdravlja koja rezultira ishodima koji su jednake kvalitete kao ishodi zaštite mentalnog zdravlja koja se pruža opštoj populaciji.
9. Zatvorenicima i osobama pod probacijom treba pružiti potrebne informacije, u obliku u kojem ih mogu razumjeti, o tome kako mogu dobiti podršku za svoje mentalno zdravlje.
10. Alternativna rješenja treba pronaći za zatvorenike i osobe pod probacijom čije mentalno zdravlje nije u skladu sa izrečenim mjerama i sankcijama.
- 11.1. Kada mentalno zdravlje zatvorenika zahtijeva da se zatvorenik izdvoji od ostalih zatvorenika, takvo izdvajanje se može izreći ako su ispunjeni preduslovi Pravila 53A Evropskih zatvorskih pravila.
- 11.2. Usamljenje kao disciplinsku mjeru ne treba izricati zatvoreniku sa mentalnim poremećajem osim ako nisu ispunjeni preduslovi iz Pravila 60.6.b Evropskih zatvorskih pravila.
- 11.3. Zatvorenik nikad ne bi trebao biti podvrgnut mjeri usamljenja samo zbog mentalnog zdravlja.

12. Ako usluge zaštite mentalnog zdravlja zatvorenika i osoba pod probacijom pružaju različiti organi vlasti, ti organi trebaju usko sarađivati i preuzeti odgovornost za te usluge, istovremeno osiguravajući da ta saradnja poštuje sve odgovarajuće domaće i međunarodne standarde o zaštiti podataka i medicinskoj povjerljivosti.

13. Nastavak zaštite mentalnog zdravlja treba osigurati za zatvorenike i osobe pod probacijom, u skladu sa tom njegovom koja je pružana prije ili tokom njihove kazne zatvora ili probacijskog perioda.

14. Ako su zatvorenici ili osobe pod probacijom predmet intervencija vezanih za krivično djelo za koje su osuđeni, takve intervencije trebaju biti u skladu sa unapređenjem njihovog mentalnog zdravlja u cijelosti.

Dio II – Unapređenje i zaštita mentalnog zdravlja

Unapređenje mentalnog zdravlja

15.1. Održavanje, zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja zatvorenika i osoba pod probacijom treba dalje poboljšavati time što će se ohrabriti zatvorenici, osobe pod probacijom i nadležno osoblje da dalje osnažuju mentalno zdravlje.

15.2. Dobro mentalno zdravlje treba jačati tako što se:

- a. stvara okruženje koje nudi podršku i brigu;
- b. nude informacije i edukacija o mentalnom zdravlju;
- c. omogućava pristup uslugama zaštite mentalnog zdravlja od samog prijema u zatvor do smještaja pod probaciju;
- d. prepoznavanje i ako je moguće reagovanje na društvene determinante mentalnog zdravlja;
- e. nudi pristup i pružaju mogućnosti za fizičke aktivnosti, kreativne umjetničke aktivnosti i druge programe koji unapređuju dobrostanje;
- f. podržavaju prosocijalne i kontakte u zajednici; te
- g. pružaju podršku u procesu povratka u zajednicu.

Zaštita mentalnog zdravlja

16.1. Organi vlasti koji rade sa zatvorenicima i osobama pod probacijom trebaju biti osjetljivi na potrebe onih čije mentalno zdravlje može zahtijevati specifične zaštitne mjere.

16.2. Ukoliko je neophodno, ti organi vlasti trebaju poduzeti mjere s ciljem zaštite mentalnog zdravlja zatvorenika i osoba pod probacijom time što će:

- a. odgovoriti na zloupotrebu supstanci;
- b. omogućiti pristup interventnim službama u slučaju krize; i
- c. riješiti sistemska pitanja u okviru zdravstvene zaštite i sistema krivičnog pravosuđa koja uzrokuju loše rezultate u zaštiti mentalnog zdravlja.

Samopovrede i sprečavanje samoubistava

17. Organi vlasti koji rade sa zatvorenicima i osobama pod probacijom trebaju poduzeti posebne mjere kako bi spriječile samopovrede i samoubistva tako što će:

- a. izraditi i primijeniti politiku rada koja se posebno odnosi na sprečavanje samopovreda i samoubistava;
- b. identifikovati rizik od samopovreda i samoubistava;

- c. nuditi zatvorenicima i osobama pod probacijom koji su pod rizikom od samopovreda i samoubistva pristup pravovremenom i efikasnom savjetovanju i drugim oblicima podrške;
- d. utvrditi jasne protokole za reakciju na pokušaje samopovreda i samoubistava, uključujući neposredne medicinske i intervencije psihologa;
- e. u slučaju zatvora, stvaranje specijalizovanih jedinica ili sigurnih soba za zatvorenike u akutnim krizama, osiguravajući praćenje i podršku zatvorenicima; te
- f. redovnu analizu i ažuriranje politika rada zasnovanih na najboljoj praksi i novim istraživanjima o samopovredama i samoubistvima.

Dio III – Upravljanje mentalnim poremećajima

Skrining/pregledi

18.1. Kako zatvorenici i osobe pod probacijom zahtijevaju hitan, specifičan tretman i druge intervencije, odgovorni organi vlasti trebaju osigurati da zatvorenike i osobe pod probacijom pod njihovom skrbi pregleda odgovarajuće kvalifikovano osoblje ili službe mentalnog zdravlja u zajednici kako bi se identifikovali oni sa mentalnim poremećajima.

18.2. Skrining (pregled) treba obuhvatiti procjenu korištenja supstanci i s tim vezane medicinske i socijalne probleme.

18.3. Skrining treba:

- a. obaviti po prijemu u zatvor u slučaju zatvorenika;
- b. obaviti prije otpusta iz zatvora ili na početku perioda probacije u slučaju osoba pod probacijom koji nisu poslani na probaciju direktno iz zatvora; te
- c. ponavljati po potrebi.

Procjena

19. Ako se za zatvorenike ili osobe pod probacijom zaključi nakon pregleda da pokazuju indicije mentalnog poremećaja, trebalo bi im ponuditi sveobuhvatnu procjenu kako bi se potvrdilo da li je prvobitni nalaz bio tačan i da bi se utvrdila priroda i ozbiljnost njihovog mentalnog poremećaja, kao i bilo koji rizik koji mogu predstavljati ili potrebe koje mogu imati.

Liječenje mentalnih poremećaja

20.1. Zatvorske i probacijske službe trebaju olakšati pristup zatvorenika i osoba pod probacijama nizu efikasnih načina liječenja njihovih mentalnih poremećaja.

20.2. Liječenje mentalnih poremećaja treba obaviti specijalizovano osoblje ili službe opšteg mentalnog zdravlja, obuhvaćajući multidisciplinarni pristup u mjeri u kojoj je to moguće.

20.3. Liječenje mentalnih poremećaja treba se zasnivati na slobodnom i obaviještenom pristanku zatvorenika i osoba pod probacijom, osim ako se takvo liječenje može provesti bez njihovog pristanka iz medicinskih razloga koji su precizirani domaćim zakonima.

20.4. Liječenje zatvorenika i osoba pod probacijom sa poremećajem zloupotrebe supstanci treba, ako je potrebno, obuhvatiti liječenje supstitucijskom terapijom i drugim metodama smanjenja štete.

Intervencije u slučaju krize

21.1. Krizi mentalnog zdravlja treba pristupiti koliko je moguće iz terapijske perspektive, pod nadzorom zdravstvenog osoblja.

21.2. U slučaju da zatvorenik prolazi kroz krizu mentalnog zdravlja:

- a. agencija koje interveniše u takvim krizama mentalnog zdravlja treba procijeniti situaciju u medicinskom smislu i treba pružiti hitnu podršku, pomoć i liječenje, bilo od strane zatvorske zdravstvene službe, bilo upućivanjem na službu zaštite mentalnog zdravlja u zajednici;
- b. bilo koja intervencija u slučaju krize treba biti nenametljiva koliko je to moguće;
- c. izdvajanje takvog zatvorenika od ostalih zatvorenika ili upotrebu sile ili sredstava obuzdavanja treba izbjegavati kad god je to moguće, jer takve intervencije mogu pogoršati zdravstveno stanje zatvorenika; te
- d. ako se izdvajanje ili upotreba sile ili sredstava obuzdavanja kao dio takve intervencije u slučaju krize ne može izbjeći, primjenjuju se ograničenja upotrebe takvih mjera kako su navedena u Evropskim zatvorskim pravilima.

21.3. U slučaju da osoba pod probacijom prolazi kroz krizu mentalnog zdravlja a za tu krizu sazna probacijska služba, služba bi trebala intervenirati tako što će uputiti osobu pod probacijom u odgovarajuću službu za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici.

Dio IV – Osoblje

Mentalno zdravlje

22. Organi vlasti koji upošljavaju osoblje čije dužnosti obuhvataju unapređenje i zaštitu mentalnog zdravlja, te upravljanje mentalnim poremećajima, zatvorenika i osoba pod probacijom, trebaju poduzeti sve neophodne korake kako bi pružili podršku tom osoblju da ublaži stres vezan za obavljanje ovih zadataka.

Obuka

23.1. Zatvorsko i probacijsko osoblje treba dobiti obuku o unapređenju i zaštiti mentalnog zdravlja i upravljanju mentalnim poremećajima.

23.2. Takva obuka treba im omogućiti da na efikasan način rade sa zatvorenicima i osobama pod probacijom koji imaju mentalne poremećaje, kako bi unaprijedili kvalitet njege i smanjili rizik od negativnih posljedica.

23.3. Takva obuka treba također omogućiti osoblju da se nosi sa mentalnim stresom vezanim za posao koji obavljaju.

Dio V – Informacije i istraživanja

Informacije

24.1. Pristupačne, anonimizirane i grupisane podatke o prevalenciji mentalnih poremećaja u kaznenom sistemu treba prikupljati sistematično, kako bi se iskoristili za efikasno planiranje usluga i olakšalo ispitivanje načina na koje se može unaprijediti njega.

24.2. Anonimizirani podaci o samoubistvima, pokušajima samoubistava i samopovređama, ako su dostupni, treba rutinski prikupljati i pratiti.

Istraživanja

25. Istraživanja trebaju raspolagati dovoljnim finansijskim sredstvima i treba ih obavljati s ciljem izrade baze podataka potkrijepljene dokazima o efikasnim intervencijama kojima se pruža podrška zatvorenicima i osobama pod probacijom sa mentalnim poremećajima, te treba djelovati u pravcu implementacije politika rada i praksi u kaznenom sistemu, vezanih za mentalno zdravlje.